

ЕПИКЛЕРА, КАДЕСТАИ И ЕПИБАЛОНТИ — СПОРНЕ УСТАНОВЕ РАНОГРЧКОГ ГОРТИНСКОГ ПРАВА

I

Један правни историчар је рекао да наслеђивање чини две трећине старих права; мада овакво квантифицирање друштвених појава носи бројне слабости, ипак ова тврдња у суштини садржи доста истине. У привредно неразвијеним раним друштвима основни начин за стицање веће имовинске вредности више је био везан за породицу и наслеђивање, а мање за личну предузимљивост, те отуд и велики интерес који стари правни системи показују за наследно право.

Расположиви извори из грчког права као да потврђују ово запажање. Сачувани говори атинских оратора сведоче да су се у Атини право и судови највише бавили питањима наслеђивања; јер, наследно право грчког полиса било је сложено, а у њему су се многобројни стари обичаји преплитали са новим установама. Стога је оно још у антици рабало извесне дилеме, неки институти су били недовољно прецизни,⁽¹⁾ а наследноправни спорови су представљали посланицу старе комедиографије (Аристофан, Плаут). Тако се у рано-грчком наследном праву и данас јављају спорне установе и појмови.

У тражењу одговора на нека од тих спорних питања (карактер института ћерке-наследнице, проблем сродничких и породичних односа у раном грчком праву, специфичност законског наслеђивања у четвртном наследном реду гортинског права) од велике је помоћи једини аутентични епиграфски извор из целокупног грчког права, законик дорског полиса Гортине са Крита, из V века пре н.е.⁽²⁾ Мада и он више од две

(1) Аристотел, Устав атенски, IX, Загреб 1948 (превод Н. Мајнарић), тврди да су нарочито Солонови закони о наслеђивању и о ћеркама наследницама били нејасни и изазивали недоумице.

(2) Гортински законик је пронађен 1884. године у близини критског села Agloi Deка, петнаест километара од Фестоса, где се и данас налази *in situ*. У кружни зид на који се ослањао мали римски театар Одеон, уграђени су камени блокови са уклесаним старим грчким текстом; они су припадали некој ранијој гортинској јавној згради из раногрчког периода — храму или, још вероватније, судници. Велики гортински натпис је дуг скоро 9 метара, висок више од 1,5 метра, са близу 17.000 словних знакова. Састоји се од 12 стуба — колумни текста, од којих свака са 53 — 56 редова, тако да овај „грчки Закон XII таблица“ представља најбоље сачуван, оригинални и најкомплетнији епиграфски правни текст из ране Грчке. На његову старост и датирање у V век пре н.е. указује стил писања — бустрофедон, тј. „као када се во окреће“ при орању, упор. Pausanias, Graeciae descriptio, V, 17, 6 recogn. F. Spiro, Lipsiae 1903. О епиграфским карактеристикама овог извора, в. ближе Woodhead, A. G., The Study of Greek Inscriptions, Cambridge 1959, 28; Meiggs, R.—Lewis, D., A Selection of Greek Historical Inscriptions, Oxford 1969, 95.

трећине простора посвећује наследном праву,⁽³⁾ ипак су многи појмови ове гране права остали нејасни.

Грчком праву уопште, па и његовом основном извору — Гортинском законнику, литература није посветила довољну пажњу. О „грчкој краљици натписа“, како епиграфичари називају овај законик, правни историчари су надахнуто писали само у време његовог проналаaska па до I светског рата, а затим настаје осека интересовања, која траје до наших дана. Изузетак чини рад од пре десетак година из пера енглеског епиграфичара и историчара Willettsa, који само делимично прибегава и историјскоправној анализи⁽⁴⁾ Код нас се тек недавно појавио први обимнији рад и превод тог кодекса на наш језик.⁽⁵⁾

II

На значај овог извора за општу правну историју указује већ и нормативна анализа неких одредби, која открива постојање специфичних института у гортинском праву.

„А ћерка-наследница је она, која нема оца ни брата од истог оца“ — дефинише Гортински законик. (ГЗ VIII 40 — 42)⁽⁶⁾.

„Нека се ћерка-наследница уда за брата (свога) оца, онога који је најстарији. А ако постоји више ћерки-наследница и очеве браће, нека се удају за следећег најстаријег. А ако не постоје очеве браћа, већ синови браће, нека се уда за (сина) од најстаријег (очевог брата). А ако постоји више ћерки-наследница и синова (очеве) браће, нека се друге удају за (сина) од следећег најстаријег.“ (ГЗ VII 15 — 27).

У случају да де сциус нема синова ни њихових мушких потомака, у Гортини и широм ране Грчке се рађа институт *ћерке* — *наследнице*. Њега срећемо и у вероватно најстаријем грчком — Харондасовом законодавству,⁽⁷⁾ затим у Митилени и Фокиди,⁽⁸⁾ код Халкиџана у Андродамантовим законима,⁽⁹⁾ у дорској Тери,⁽¹⁰⁾ итд. Ђерка-наследница се може наћи и у Атини, под именом „epikleros“, те се овај институт грчког права често назива и *епиклерат*.

Већ сâм назив нешто говори и о садржини института: „epikleros“ означава „ону која иде уз наследство“, „ону коју узимају са наследством“. Стога изгледа да наш термин *ћерка-наследница* (као ни нем. Erbtochter) није сасвим адекватан и да карактер овог института боље изражава

(3) Од дванаест стубаца текста, само се у прва два не спомињу институти који тирају проблем сукцесије mortis causa.

(4) Willetts, R., The Law Code of Gortyn, Berlin 1967.

(5) Аврамовић, С., Рано грчко право и Гортински законик, магистарски рад, Београд 1977 (дактилографисано). У прилогу овог рада аутор даје текст и свој превод Гортинског законика.

(6) Превод делова Гортинског законика (ГЗ) износимо према Аврамовић, С., цит. дело.

(7) Diodorus Siculus, Diodori Bibliotheca Historica, XII, 18, ed. D. Dindorf, Lipsiae 1886.

(8) Аристотел, Политика, 1304 а, Београд 1960 (превод Љ. Црепајац).

(9) Аристотел, Политика, 1274 б.

(10) Corpus Inscriptionum Graecarum, II, № 2448, ed. A. Böckh, Berlin 1828—1877.

енглески назив *designated daughter*, као и француски *fille designée*.⁽¹¹⁾ Можда је још прикладнији јужнословенски, већ заборављени термин *благарица*.

При том имамо у виду три битне особености овог института: ограничење брачне аутономије воље епиклере-благарице, карактер њених имовинскоправних овлашћења, као и везу ове установе са старим религијским схватањима.

Платон у „Законима” тачно утврђује редослед рођака који у Атини имају право да се ожене епиклером, независно од њене жеље.⁽¹²⁾ Сличан ред установљава и гортински законодавац, називајући тог рођака „*epiballon*”, тј. „онај на кога пада” право, али и обавеза да се њоме ожени. На првом месту то су њени стричеви, по старештву; ако је де *сuius* имао више ћерки-епиклера и више браће, најстарија ћерка се у том случају морала удати за најстаријег стрица, млађа за млађег, итд. Уколико де *сuius* није имао живе браће, епиклера се удавала за свог брата од стрица, али према старосном редоследу стричева.⁽¹³⁾ Тек ако нема ниједног од ових рођака — епибалоната, епиклера се може „по својој жељи (удати) за онога из филе ко је затражи.”⁽¹⁴⁾ Но, уколико је нико из филе не затражи, њени рођаци на свечан начин објављују свим члановима филе да она треба да се уда; ако је и тада, у року од 30 дана нико не ожени, она је слободна да се уда „за другог за кога може” и ван филе.⁽¹⁵⁾ Овакво „програмирање” брака епиклере морало је имати значајну друштвену функцију. Она је уочљива из нормативне анализе других одредаби Законика које су, додуше, разбацане, али се могу укомпоновати у мозаик који даје довољно јасну слику.

Епибалонт који не жели да се ожени епиклером губи права према имовини и друге санкције нема; ако, пак, она не жели да се уда за епибалонта, законодавац само захтева да му преда део имовине и допушта јој да се уда „по својој жељи”.⁽¹⁶⁾ Када су епибалонт и епиклера још млади и не могу закључити брак, Гортински законик се више брине за

⁽¹¹⁾ Ово потврђује и етимологија гортинског („*patroikos*”) и спартанског назива („*patrouchos*”). Она је везана за термин који означава оца „*pater*” и глагол „*echein*” — поседовати, те је означавао „ону која брине о очевини”, која као да наслеђује само обавезе у погледу породичне имовине, а не стиче и одговарајућа права. Упор. Guarducci, M., *Inscriptiones Graecae opera et consilio Friderici Halbherr collectae*, I–IV, Roma 1935–1950, IV, 162.

⁽¹²⁾ Платон, *Закони*, 924 Е, Београд 1971 (превод А. Вилхар).

⁽¹³⁾ ГЗ VII 15 — 24. Није извесно да ли се она могла удати за свог брата од стрица и када је стриц жив. Верујемо, бар што се тиче Гортине, да је могло долазити до вољног супституисања старијих младожења млађим. Ово стога што Кодекс као да садржи механизам помоћу кога се могла постићи замена епибалоната. Он нормира ситуацију када епибалон одбија женидбу: ако и после интервенције суда остане при тој одлуци, губи сва права према имовини, а епиклера се удаје за следећег од „оних који имају право” да се ожене њоме (ГЗ VII 40 — 50). Оваквој замени се вероватно прибегавало када је требало избећи велики старосни несклад између будућих супружника; јер, основни циљ овог института је да омогући рабање мушког потомка који ће преузети породични култ и имовину. У Атини је, чак ради обезбеђења тог резултата, муж епиклере имао обавезу да најмање три пута месечно „буде са епиклером”, в. Плутарх, Солон, XX.

⁽¹⁴⁾ ГЗ VII 50 — 52 и VIII 8 — 12. Фила (у раном Риму триба) је облик племенског живота који је дуго играо значајну улогу у правним односима у Гортини, као ослонац младог аристократског државног апарата. Сличну улогу фила има и у државном животу других раногрчких полиса, упор. Ehrenberg, B., *The Greek State*, Лондон 1974, 11.

⁽¹⁵⁾ ГЗ VIII 13 — 20.

⁽¹⁶⁾ ГЗ VII 40 — 49 и VII 52 — VIII 8.

судбину имовине, него за њен одгој и васпитање.⁽¹⁷⁾ Имовински ефекти ове установе су, изгледа, примарни. Колико интересантно толико је и илустративно нормирање ситуације када удата жена постај епиклера. Законодавцу је важно како питање опстанка њеног брака, тако и питање имовинских односа: ако у браку она има деце, брак се не мора развести и она може задржати сву имовину, осим ако сама не жели развод; но, ако у браку нема деце, она се мора развести и са целокупном имовином удати за рођака који има право да се њоме ожени.⁽¹⁸⁾ Очигледно је овај институт у Гортичи био усмерен на заштиту имовинских интереса мушких сродника и аристократских породица. Томе се циљу жртвују и брачна аутономија воље жене и принцип егзогамије.

Другу значајну специфичност епиклерата представља карактер имовинскоправних овлашћења благарице. Она је у упоредном праву пре свега служила као веза помоћу које се породична имовина преноси са деда на унука, док према имовини није имала својинскоправна овлашћења.⁽¹⁹⁾ У Гортини је, додуше, сама или преко рођака, могла испуњавати обавезе које је отац за живота био преузео:

„Ако неко ко је дужан остави за собом ћерку-наследницу, нека (она) или сама или (преко) очевих или (преко) мајчиних рођака заложити или прода до висине дуга, и чека буду пуноважни и куповина и залагање.“ (ГЗ IX 1 — 7).

Но, у свим другим случајевима било јој је забрањено да оптерећује или отуђује породичну имовину. Она није била наследник који стиче својинска овлашћења, већ само лице које има обавезу да се стара о извршењу обавеза де сциуса и да, жртвујући личну срећу, обезбеди преношење имовине на мушког потомка. Тако и ова карактеристика института епиклере упућује на закључак да је *raison d'être* те установе имовинске приорде и да је њена функција усмерена на очување економске моћи аристократских породица у рукама њихових мушких чланова.

Међутим, упоредно право нас учи да институт благарице има још једну димензију. У старом Јапану, Кини, у древном индијском и јерменском праву, па и код Келта и Германа је уочено да су у његовом настајању значајну улогу одиграли религијски мотиви, патријархални захтев за продужење породичног култа, као и став о вечности породичне заједнице.⁽²⁰⁾ Јер, мада ћерка може послужити за очување имовине у породици, она не може продужити породичну религију. Стога и стари Римљани говоре: *filia familiae suae finis*. У Атини се дуго задржава идеја да оцу који нема синова, ћерка може обезбедити потомка који

(17) ГЗ VIII 42 — 46: „Нека имовином управљају браћа њеног оца, а она нека добије половину прихода, док не достигне брачни узраст.“ Сличне су и одредбе ГЗ VII 29 — 35, VIII 47 — 50 и XII 9 — 17.

(18) ГЗ VIII 20 — 30. У Атини је, међутим, епиклера у том случају била обавезна да се разведе од свог мужа (без обзира да ли има деце или не), а и епибалонт се морао развести, ако је био у браку, да би се њоме оженио. V. Isaïos, *De Pyrrhi hereditate*, § 64, Blass, F., *Die Attische Beredsamkeit*, II, Leipzig, 1892. Упор. Beauchet, L., *Histoire du droit prive de la republique athenienne*, Paris 1897, I, 438.

(19) Упор. De Kulanz, F., *Античка држава*, Београд 1956, 55.

(20) De Kulanz, F., цит. дело, 54.

би преузео свету дужност. Чим се унук роди, он ће се сматрати сином свог деда (а не сином свог физичког оца), и учествоваће у религијским обредима док је дед жив. Након дедове смрти, чуваће породични култ и водити бригу о гробу свога деде — оца и о наслеђеној имовини, без обзира да ли су му мајка и физички отац још у животу.⁽²¹⁾ Распрострањеност ове појаве у античком свету потврђују и Ману закони: у старој Индији отац без синова свечано удаје своју ћерку, чији ће се син, када га буде родила, сматрати његовим сином.⁽²²⁾ Ово дете је наслеђивало свог деда као да му је отац, слично атинском праву. Чим постане пунолетан, унук преузима култ предака и имовину. И у Гортини је религијске дужности преузимао мушки потомак, који „према боговима и према људима испуњава све обавезе”,⁽²³⁾ па био то рођени син, усвојеник или унук од сина или кћери; ћерка може само омогућити рабање мушког наследника.

Епиклерат, дакле, у раном грчком и у упоредном праву, не само да штити имовинске интересе мушких сродника, већ обезбеђује и продужење породичног култа. Религијски карактер ове установе изгледа неспоран. Поготово се чини да је он био одлучујући при настанку овог института: у условима где се сматрало највећом несрећом умрети без наследника (грч. „*arais*”) који би продужио култ предака и када су религијска схватања доминирала породичним животом,⁽²⁴⁾ епиклерат је морао имати пресудну улогу. Но, временом се све више афирмише и имовинска компонента овог института, која у његовом даљем развоју постаје примарна.

Наведене особине епиклерата (инцестозно жртвовање брачне аутономије воље жене патријархалним имовинским захтевима, ограниченост имовинских овлашћења епиклере, присуство религијских схватања) упућују на закључак да је ова установа везана за племенску прошлост у којој су такве религијске представе доминирале, али када су већ били присутни и наведени имовински захтеви.⁽²⁵⁾ Упоредно право указује да је облик породичног живота у коме су оба ова елемента кумулативно заступљена била велика партијархална породица, која је „чинила прелазни ступањ између матријархалне породице, која је произишла из групног брака, и инокосне породице модерног света.”⁽²⁶⁾ Осим тога, ако је веровати становишту да се у патријархалној породици типа римског *consortium* најближим агнатским сродником (*agnatus proximus*) сма-

(21) Isalos, De Cironis hereditate, § 15 — 16.

(22) Ману закони, IX, 127, *Lois de Manou* (превод на француски А. Loiseleur—Deslongchamps), Paris 1909.

(23) ГЗ Х 42 — 44. Ова одредба говори о усвојенику, који је по правилу мушког пола, в. Ближе Аврамовић, С., цит. дело, 159.

(24) Нарочито је такво схватање сачувано у старом римском праву, в. Стојчевић, Д., Римско приватно право, Београд 1975, 153.

(25) Слично становиште заузима и Gernet, L., *L'épiclérat*, REG 1921/34, 373. Он сматра да се епиклерат јавља у оном моменту у историјском развоју породице када се појавило наслеђивање и када је уведена подела имовине, али док је још, с друге стране, био жив „традиционални породични дух”.

(26) Енгелс, Ф., Порекло породице, приватне својине и државе, Београд 1967, 62.

трао брат,⁽²⁷⁾ онда није тешко пронаћи у институту епиклерата елементе агнатских схватања.

Из тих разлога се чини вероватним да установа епиклерата настаје у условима агнатске партијархалне породице. Она се, свакако, задржава и касније, надживљавајући за извесно време патријархалну породицу, пре свега захваљујући својој имовинској компоненти и ефектима, који јој тада дају виталност (нпр. у Атини). Постојање епиклерата у појединим срединама могло би сведочити да су патријархалне породице постојале у ближој прошлости, или да још увек постоје (у мањој или већој мери) упоредо са новим породичним облицима. У том смислу аргументе пружа и јужнословенско право: са потискивањем и заборављањем партијархалних породичних задруга, заборавили смо и институт и назив „благарица”.⁽²⁸⁾

III

Извесне дилеме постоје и о првобитним сродничким односима и облицима породице у раној Грчкој. Многи аутори сматрају да је у архаичном периоду најстарија сродничка групација у раној Грчкој била фратрија и изражавају сумњу у постојање *genos* (генса), додајући да је фратрија обављала многе функције које је имао генс у другим крајевима.⁽²⁹⁾ Осим тога, многи истичу развијеност индивидуалних моногамних породица од најстаријих времена (још од хомерског доба), занемарујући постојање патријархалних породица: ретки су аутори који у Грчкој уоче и трагове породичних задруга.⁽³⁰⁾

Ове дилеме није расветлио у потпуности ни Гортински законик: чак би се на први поглед рекло да проблем још више компликује постављањем неких нових питања. Наиме, законодавац за означавање сродника употребљава два загонетна назива: „*kadestai*” и „*epiballontes*”. Сматрамо да анализа ових појмова може оријентисати доношење неких ширих закључака.

Но, највећи број писаца о Гортинском законик у запоставља проблем разликовања ова два термина: углавном оба једноставно преводе као „робаци”, не покушавајући да истражују специфичности те две категорије робака. Нарочито се често на овај соломонски начин преводи назив „*kadestai*”, при чему се избегава изјашњавање о коме се кргу

(27) Стојчевић, Д., цит. дело, 63.

(28) Westrup, C. W., Introduction to Early Roman Law, Comparative Sociological Studies, The Patriarchal Joint Family, Copenhagen—London 1934 (II), 1939 (III), 1944 (I), II, 107.

(29) V. Ehrenberg, B., цит. дело, 9; Gaudemet, J., Institutions de l'Antiquité, Paris 1967, 143; исти, Les communautés familiales, Paris 1963, 41. Фратрија — братство (грч. хетајрија) се заиста знатно чешће среће у изворима и има значајну улогу у правним системима неких полиса. У Гортини је, на пример, политички живот био организован управо преко њих, а посебно обележје друштвеним односима на Криту даје свакодневно заједничко обједовање слободних мушкарца, организовано по фратријама. То су тј. „андрије” (у Спарти „синтије” односно „фидитије”).

(30) Нпр. Gaudemet, J., Les communautés familiales, 38.

сродника може радити.⁽³¹⁾ Није потребно посебно истицати да због таквог манира лако долази до преношења модерних схватања о когнатском сродству на архаичну средину, што свакако није прихватљиво.

Међу ретким истраживачима овог проблема истичу се само Gernet и Willetts.⁽³²⁾ Да би читаоц лакше могао вредновати њихову анализу, наводимо свих пет одреби Гортинског законика у којима се јавља назив „kadestai” (термин „epiballontes” среће знатно чешће, в. ниже)

„Ако неко покуша да приволи на обљубу слободну (неудату жену) која је под надзором *рођака*, платиће сто статера, ако потврди сведок.” (ГЗ II 16 — 20)

„Нека (онај ко је ухватио прељубника — прим. С. А.) објави у присуству тројице сведока *рођацима* ухваћеног да може бити откупљен у року од пет дана; а господару роба у присуству два сведока. А ако не буде откупљен, нека остане у (власти) оних који су га ухватили, који могу (са њим) чинити шта желе.” (ГЗ II 29 — 36)

„Ако роди дете жена која је разведена, нека га донесу мужу у кућу у присуству тројице сведока. А ако га (муж) не прими, нека мајка има право да дете или гаји или изложи; а предност у заклетви нека имају *рођаци* и сведоци, (ако је спорно) да ли су га донели”. (ГЗ III 47 — 52)

„А ако епибалонт, када постане пуноправан, (ћерку-наследницу) која је у узрасту за брак и хоће да се уда, не жели да ожени, нека га туже *рођаци* ћерке наследнице, а судија нека пресуди да је ожени у року од два месеца. А ако је не узме како је прописано, (нека се ћерка-наследница) задржавајући сву имовину, (уда) за следећег епибалонта, ако постоји.” (ГЗ VII 40 — 49)

„А ако се из филе нико не жале њоме ожени, нека *рођаци* ћерке-наследнице објаве по фили: „Да ли нико из филе не жели (да се њоме ожени)?” (ГЗ VIII 13 — 17)

На први поглед изгледа да су одредбе у којима се спомињу „kadestai” — „рођаци” потпуно разнородне, као и да је међу њима тешко установити било какву везу.

Анализирајући само прву наведену одредбу, Gernet закључује да се ту вероватно ради о силовању ћерке-наследнице која је под надзором *рођака* — kadestai, а да су ти рођаци „чланови једне широке породичне групе”. Пошто ћерка-наследница ex definitione нема оца ни браће, а очева браћа и њихови синови су epiballontes, он прецизира да би kadestai могли бити ујаци (oncles maternels).⁽³³⁾ Willettsova разматрања су обухватнија: полазећи од четврте и пете наведене одредбе, он такође сматра да су мајчина браћа рођаци који се брину о удаји ћерке-наследнице.⁽³⁴⁾ Ослањајући се на Thompsonov класификаторни систем, он пред-

⁽³¹⁾ Ни у најобимнијим радовима о Гортинском законик у овом питању није посвећена пажња, нпр. Dareste, R., La loi de Gortyne, Revue internationale des droits de l'antiquité, 1886/X; Guarducci, M., цит. дело; Kohler, „Ziebarth, E., Das Stadtrecht von Gortyn, und seine Beziehungen zum gemeingriechischen Rechte, Göttingen 1912.

⁽³²⁾ Gernet, L., Droit et société dans la Grèce ancienne, Sirey 1955, 52; Willetts, R., цит. дело, 18.

⁽³³⁾ Gernet, L., цит. дело, 53.

⁽³⁴⁾ Willetts, R., цит. дело, 18.

поставља да се у Гортини задржава старо правило племенске егзогамије, те да због тога и постоје две категорије сродника, односно групе које су се некад међусобно жениле и удавале — *kadestai* и *epiballontes* (упор. Морганов класификаторни систем и породицу пуналау јужноаустралијског црначког племена на Маунт Гамбиер, подељеног на Кроки и Кумите).⁽³⁵⁾

Ограниченост Гарнетове анализе произлази из чињенице да проучава само једну одредбу, не доводећи је у везу са осталим; ослањањем само на њу, не могу се доносити сигурни и прецизни закључци. Ово утолико пре што није сасвим извесно да та одредба говори баш о силовању ћерке-наследнице, већ можда о силовању сваке слободне неударе жене. Осим тога, у класичној атинској литератури термин „*kadestai*” не означава крвне сроднике, већ „род по женидби”, односно тазбинско сродство.⁽³⁶⁾ Но, с обзиром да се ради о архаичном времену, ова етимолошка основа из класичног периода мора се узети са резервом. Стога би из ове одредбе са сигурношћу једино смели закључити да је над женским неударим лицима бдео шири круг људи, а не само најближи крвни сродници.

Willetts-ova анализа је темељнија, али он гради хипотезу на хипотези. Без праве основе он пореди стање у већ развијеној критској средини са односима међу аустралијским Црнцима који су још увек на ступњу дивљаштва када их у XIX веку посећује енглески мисионар Лоример Физон. Willetts уочава да се свих пет наведених одредаби односе на женидбена права или њихово повређивање, те одатле доноси неизвесан закључак о постојању две егзогаме групе сродника који су се међусобно женили и удавали.⁽³⁷⁾ Ова хипотеза пада пред анализом појма „*epiballontes*”, јер и етимолошка основа и коришћење тог назива у различитом контексту јасно говоре да је то само технички термин који означава „оне који имају право” на нешто, те да никако није назив за једну хомогену групу људи или рођака (в. ниже). Ипак, Willetts правилно увиђа да се ове одредбе углавном односе на женидбене везе, помоћу којих се, наравно, врши проширење, сужавање или се спречава гашење појединих породичних заједница.

Уочено је, дакле, да *kadestai* обављају надзор над слободном женом (или ћерком-наследницом), чију честитост ваља чувати ради добре удаје. Такође, *kadestai* се старају да ћерка-наследница не остане неударата. Та брига је, вероватно, била изражена пре свега да не би дошло до гашења породице (ако ћерка не оствари своју репродуктивну функцију и омогући религијску и имовинску сукцесију по мушкој линији), као и да породица не би остала без мушке радне снаге. Посебно пада у очи одредба о праву *kadestai* да откупе делинквента, на исти начин као и господар роба (додуше уз присуство мањег броја сведока). Из тог поисто-

⁽³⁵⁾ Thomson, G., *Studies in Ancient Greek Society*, London 1954. У ствари, Thomson се ослања на Енгелсово схватање о еволуцији породице, а Willetts на Енгелсову концепцију пуналау породице, в. Енгелс, Ф., цит. дело, 46.

⁽³⁶⁾ В. Горски, О.—Мајнарић, Н., *Грчко-хрватско-српски рјечник*, Загреб 1960, 313.

⁽³⁷⁾ Исту идеју заступа и у раду Willetts, R., *The right of epiballontes*, *Eirene* 1966/V, 11.

већивања које спроводи законодавац произлази да су *kadestai* били заинтересовани за свог робака делинквента на сличан начин као господар за роба: они су га откупљивали, јер је чинио радну снагу породичне заједнице. Кадестаи су, очигледно, заинтересовани да заједница имовине и рада не остане без једног члана и његове радне снаге. Најзад, сличан је и смисао одредбе по којој кадестаи играју значајну улогу при презентирању детета разведене жене њеном мужу и пријему детета у породицу. И овде се ради о питању проширења или сужавања броја чланова шире породичне групе, односно радне снаге заједнице.

Из наведених одредби, очигледно, не можемо са извесношћу утврдити да су „кадестаи” мајчина браћа. Такође изгледа неумесно претеновати да се на бази крвнородничких критеријума може овде одредити који су робаци кадестаи. Извесно је само да се ова категорија спомиње увек када се ради о питању одржавања, проширења или сужавања броја чланова, односно радне снаге шире породичне заједнице. То је, чини се, једина заједничка особина свих пет норми. С обзиром на неспорну чињеницу да је за конзервативну критску средину карактеристично дуготрајно задржавање многобројних племенски обичаја и установа,⁽³³⁾ могуће је да су „кадестаи” чланови шире породичне заједнице која још увек постоји или је доскора постојала односно да су пре категорија агнатског него когнатског сродства. Зато се баш они брину за одржавање радне снаге постојеће или некадање заједнице живота, имовине и рада.

IV

Трећи спорни појам је категорија „*epiballontes*”. Епибалонти нарочито привлаче пажњу као наследници у четвртном наследном реду гортинског права. У погледу прва три законска наследна реда у Гортини, текст Кодекса је довољно јасан:

„Када умре мушкарац или жена, ако има деце или дечије деце или њихове деце, нека они добију имовину. А ако нема никог од њих, већ браћа умрлог или деца браће или њихова деца, нека они добију имовину. А ако нема никог од њих, већ сестре умрлог или деца сестара или њихова деца, нека они добију имовину.” (ГЗ V 9 — 22)

Први законски наследни ред, дакле, чине десценденти по принципу репрезентације, укључујући адоптиране синове и ћерке благарице (у недостатку синова), као и у другим деловима ране Грчке.⁽³⁴⁾ У другом законском наследном реду су браћа *de suiusa* са својим потомцима, као и у Спарти, Локру и Солоновом законодавству,⁽⁴⁰⁾ док трећи закон-

⁽³³⁾ На овом месту не можемо се задржавати на дескрипцији и анализи многобројних остатака племенских института у Гортини, в. ближе Аврамовић, С., цит. дело, 206. Ипак, довољно је илустративно већ само постојање установе епиклерата, андрија, итд.

⁽³⁴⁾ Упор. Плутарх, Агис, V, Плутархови изабрани животописи знаменитих Грка и Римљана, I—II, Загреб 1891—1892 (превод С. Сани); Isaios, VI, 28; Demosthène, Contre Leocrates, 384, Discours juridiques, Paris 1895 (превод на француски С. Poyard).

⁽⁴⁰⁾ ГЗ V 13 — 17. За остале делове Грчке извори су Плутарх, Агесилај, IV; Dareste, R.—Haussoulier, T.—Reinach, T., Recueil des inscriptions juridiques grecques, I—II, Paris 1891 — 1904, I, 182; Demosthène, Contre Macartatos, 383; Isaios, De Hagnias hereditate, § 1.

ски наследни ред представљају сестре *de cuiusa* и њихови потомци.⁽⁴¹⁾ „А ако нема никог од њих, епибалонти који имају право на имовину, нека је се приме”,⁽⁴²⁾ чинећи четврти законски наследни ред.

а) Ко су *epiballontes*? Овај термин се у Законнику јавља чак 28 пута, а да се при том ни на једном месту не прецизира њихов састав. Једини закључак који би се из тога са сигурношћу могао извести је да се ради о кругу људи који је Гортињанима морао бити добро познат, вероватно из старог обичајног права. Због тога законодавац није имао потребе да ближе одређује епибалонте.⁽⁴³⁾

Етимологија не може много помоћи при покушају одређивања круга људи које обухвата термин: јер „*epiballontes*” су „они којима (нешто) припада”, па и „они на који (нешто) пада”.⁽⁴⁴⁾ Етимологија у овом случају може бити од користи утолико што неодређеност овог термина у грчком језику упућује на закључак да се у Кодексу на разним местима он је употребљавао у различитом значењу; наиме, коришћен је увек када је требало означити „оне који имају право (на нешто)” односно неко овлашћење. Изгледа да није било ни потребно наводити ко у конкретном случају чини епибалонте: као да је то свима добро познато.

Овај се термин најчешће у Гортинском законнику употребљава када треба означити „оне који имају право” да се ожене ћерком наследником.⁽⁴⁵⁾ Употребљава се и за „оне који имају право” да сведоче.⁽⁴⁶⁾ Најзад, термин се користи и када треба означити „оне који имају право” на наслеђе. Међутим, очигледно је да ни тада он не обухвата исти круг људи:

„А ако умре усвојени не остављајући брачну децу, нека поново усвојичевим епибалонтима припадне имовина”,⁽⁴⁷⁾ где је јасно да је термин „епибалонти” синоним за све наследнике, а никако не само за наследнике четвртог законског наследног реда. Осим тога, епибалонтима се називају и сви наследници (укључујући, наравно, пре свега оне из првог наследног реда) који имају право да оспоравају поклон који је *inter vivos* учинио *de cuius*, чија је вредност већа од сто статера;⁽⁴⁸⁾ сви они, такође, преузимају обавезе *de cuiusa*.⁽⁴⁹⁾ Слично томе, ако жена нема слободне деце, већ само децу — робове, имовину после њене смрти

⁽⁴¹⁾ ГЗ V 17 — 22. За Атину в. *Isaios, De Hagnias hereditate*, § 2.

⁽⁴²⁾ ГЗ V 22 — 25.

⁽⁴³⁾ У старим кодексима се обично препушта надлежност старом обичајном праву када су у питању институти који су дубоко уврежени у свест људи и нису спорни, док законик нормира углавном нове установе. Тако, се код већег броја кодекса не нормирају најважнији и најчешћи односи (нпр. обично убиство код Хамурабија или у Асирском законнику).

⁽⁴⁴⁾ Глагол „*epiballo*”, у значењу које се среће у Гортинском законнику, преводи се на енглески језик са „*belong to*”, „*through upon*”, *The Oxford Classical Dictionary*, II ed., Oxford 1975.

⁽⁴⁵⁾ ГЗ VII 28 — 29, 30, 34 — 35, 36, 41, 49 — 50, 53, 54, 55, као и ГЗ VIII 9, 28, 35, 39, 47 — 48. В. горе одредбе о епиклеру.

⁽⁴⁶⁾ ГЗ IX 34.

⁽⁴⁷⁾ ГЗ XI 6 — 10. Очигледно је да су овде епибалонти усвојичева браћа и њихови потомци (други наследни ред), па сестре и њихови потомци (трећи наследни ред), нгд. Исти је случај и са ГЗ X 47.

⁽⁴⁸⁾ ГЗ X 18.

⁽⁴⁹⁾ ГЗ XI 33.

добиајау њени епибалонти.⁽⁵⁰⁾ Коначно, најилустративнија је употреба овог термина у ГЗ V 28 — 34:

„А ако неки од епибалоната желе да се подели имовина, а други не, судија нека пресуди да они који желе поделу управљају свом имовином док се не подели.”

Скоро сви аутори се слажу да право на поделу наслеђене имовине Кодекс вероватно пружа не само епибалонтима, члановима четвртог наследног реда, већ епибалонтима — свим наследницима (деци, браћи и сестрама *de cuius* и њиховим потомцима).⁽⁵¹⁾ Термин „*epiballontes*” — епибалонти, дакле, употребљен је не само да би означио чланове четвртог наследног реда у ужем смислу, него и, само неколико редака касније, у ширем смислу, обухватајући све наследнике *de cuius*.⁽⁵²⁾

Рекло би се, отуда, да је израз „*epiballontes*” само *terminus technicus*, који Законик употребљава када жели означити круг људи који имају неко субјективно право, „право на нешто”, а који је свима познат било из самог Кодекса или из обичајног права. Због тога се чини да се не може тражити његово универзално значење, нити се може фиксирати један одређени круг рођака које он означава.

б) Проблем одређивања епибалоната у четвртом наследном реду, једно је од малог броја питања коме је литература посветила одговарајућу пажњу. Па ипак, још увек је остало отворено. *De Sanctis* сматра да у четврти наследни ред улазе сви други удаљенији сродници по оцу, али и да гортинско право игнорише когнате.⁽⁵³⁾ *Lipsius* мисли да су у „*epiballontes*” укључени не само сродници, него и сви чланови филе,⁽⁵⁴⁾ док *Guarducci*, на основу аналогije са Законом XII таблица, сматра да се ради о гентилима.⁽⁵⁵⁾ Колобова тврди да су у питању даљи рођаци оца, но, истовремено, могу бити и рођаци мајке; „*epiballontes*” по њеном мишљењу, обухватају групе сродника било са очеве, било са мајчине стране, било истовремено и са очеве и са мајчине стране.⁽⁵⁶⁾ Казаманова, на основу упоређења са атинским правом, пише да четврти наследни ред у Гортини представљају стричеви (и браћа од стричева) и тетке (и браћа од тетака) по очевој линији, а затим ујаци (и браћа од ујака) и тетке (и браћа од тетака) по мајчиној линији.⁽⁵⁷⁾ Најзад, *Willets* сматра да се у четвртом наследном реду јављају рођаци који нису чланови оикоса, али припадају истом роду односно да су епибалонти сродници било ког

⁽⁵⁰⁾ ГЗ VII 9 — 10. Назив епибалонти се евидентно и овде употребљава у простом значењу „наследници”, без обзира из ког су наследног реда.

⁽⁵¹⁾ То мишљење потврђује и одредба ГЗ IV 31 — 43, која говори о подели имовине међу наследницима из првог законског реда. Ипак, Колобова, М., Војкеј на Крите, Вестник древней истории, 1957/2, 34 мисли да се могућност поделе односи само на епибалонте из четвртог наследног реда.

⁽⁵²⁾ На све наследнике овај термин се односи у ГЗ V 28 — 34, а само на чланове четвртог наследног реда у ГЗ V 22 — 25 и 25 — 28.

⁽⁵³⁾ *De Sanctis*, V., *Storia dei Greci*, Florentiae 1939, 507.

⁽⁵⁴⁾ *Lipsius*, H., цит. дело, 396. Овај закључак он доноси на основу тога што чланови филе имају право да се жене епиклером.

⁽⁵⁵⁾ *Guarducci*, M., цит. дело, 160. Таква аналогija оцењена је од неких писаца као прилично произвољна у филолошком и у упоредноправном смислу, в. Колобова, К. М., цит. дело, 32; *Lotze*, D., *Zu den wolkees von Gortyn*, Klio, 1982/40, 37.

⁽⁵⁶⁾ Колобова, К. М., цит. дело, 33.

⁽⁵⁷⁾ Казаманова, Л. Н., Некотарие вопросы социально-экономического строя критских полисов, Вестник древней истории, 1957/3, 49.

степенa сродства.⁽⁵⁸⁾ Ниједна од наведених хипотеза не успева да на задовољавајући начин реши питање критеријума и механизма поделе имовине међу епибалонтима.

Текст Кодекса још више проблем компликује, јер даје могућност двојаке интерпретације, у зависности од распореда интерпункцијских знакова, који у оригиналном тексту нису коришћени.⁽⁵⁹⁾ Стога сматрамо да су три полазне премисе релевантне за решавање овог пролбема: карактер привредних и друштвених односа, присуство племенских остатака и филолошка могућност везивања „epiballontes” са „tas woikias”.

У Гортини је дуго привредни живот био заснован на натуралним основама: на експлоатацији клера (имања, некад распоређиваног коцком), који је додељиван аристократским породицама заједно са робовима (војкејима) и земљом коју самостално обрађују, уз натуралну обавезу војкеја према породици власника.⁽⁶⁰⁾ Због тога је дуго у Гортини био присутан и захтев да се породица, нарочито аристократска, не угаси. Поред религијске потребе за продужењем породичног култа, била је изражена и потреба да се задржи право на коришћење клера, које је везано за само постојање породице. Како је до гашења моногаме индивидуалне породице лакше долазило, у аристократским круговима ране Грчке шира породица се дуже задржава, што је осведочено и код Хомера.⁽⁶¹⁾

С друге стране уочено је да се у критској конзервативној средини дуго задржавају реликти старих обичаја и односа, поготово у породичном животу. Од ране младости деца су живела у групама вршњака одвојени од своје породице, слично спартанским агелама (буквално: стадима),⁽⁶²⁾ сви младићи који излазе из агела били су дужни да се ожене у исто време, саопштава Ефор.⁽⁶³⁾ Најзад, пунолетни пуноправни грађани свакодневно су заједно обедовали организовани по хетајријама (фратријама).⁽⁶⁴⁾ Тај обичај је јасна реминесценција на време када је племенска јединица на Криту (као генс у другим крајевима) имала на само политичке, него и економске функције, као заједница имовине, производње и потрошње. Упоредна правна историја показује да та широка племенска јединица најпре губи економску функцију, преносећи је на

⁽⁵⁸⁾ Willetts, R., цит. дело, 12. Његов став се заснива на проблематичном поређењу са једним фрагментом из Јеванђеља Св. Луке (15, 12) и са једним местом из Херодотове „Историје” (IV, 115) где је употребљен термин „epiballein”. Но, тај термин се код Херодота среће и на другим местима са другачијим значењем.

⁽⁵⁹⁾ ГЗ V 25 — 27. Прво тумачење је широко прихваћено: зарез се ставља одмах иза речи „epiballontes”, па се сматра да они чине четврти наследни ред, а пети „tas woikias oitines k' ionti o klaros”, тј. „они који чине клер војкије” (Dareste, Bücheler—Zitelmann, Buck, Kolobova, Willetts). Друго тумачење је ређе: померајући зарез, сматрају ти аутори, четврти наследни ред су „epiballontes tas woikias”, а пети „oitines k' ionti o klaros”, те Guarducci ове прве изједначава са гентилима. В. Ближе, Аврамовић, С., цит. дело, 176.

⁽⁶⁰⁾ Клер — „kleros” је родовска земља која је, тврде етимолози, у почетку додељивана коцком породицама. На Криту је тај колективно-племенски вид присвајања материјалних основ колективних обода — андрија. Клер је стога представљао привредну целину коју чине земље и робови (војкеји) који је обрађују. В. Аврамовић, С., цит. дело, 123.

⁽⁶¹⁾ Несторови синови живе заједно са женама у кући свога оца, феачки краљ Алкиној заједно са својим синовима, а Пријам чак са својих 50 синова, в. Хомер, Одисеја, III 387, VI 61; Илијада, VI 243, XXVI 331.

⁽⁶²⁾ Платон, Закони, 666.

⁽⁶³⁾ Strabo, X, 4, 20, Strabonis Geographica, I—III, recogn. A. Meineke, Lipsiae 1913 — 1921.

⁽⁶⁴⁾ На Криту су ти колективни обеди називани андрије (јер су жене биле из њих искључене), а у Спарти сиситије или фидитије, в. Strabo, X, 14, 18.

уже агнатске групације, породичне заједнице.⁽⁶⁵⁾ У њима се сродницима сматрају они са којима се заједно живи и ради; они су ближи робаци од крвних сродника који су изван заједнице. Наравно, породичну заједницу најчешће чине блиски когнатски сродници, али се у њој могу наћи и даљи когнати, па и лица која уопште нису у крвном сродству, ако заједно живе и привређују, што је основни критеријум за агнатско сродство.

Најзад, филолошка могућност читања „epiballontes tas woikias” дозвољава да се то место преведе „епибалонти (тј. они који имају право на наслеђе) из куће”.⁽⁶⁶⁾ Guarducci такође користи ту филолошку могућност, али не увиђа да појам „woikia” баш сужава круг људи, а не проширује га чак до гентила, те је Колобова и Лотзе оправдано критикују. Ако се води рачуна о присуству колективистичких и агнатских схватања у Гортини и привредном значају патријархалних робова војкеја („woikeus”), онда се чини да „woikia” може означавати у Гортини, још увек, и патријархалну породицу типа римског конзорцијума, „кућу” у старом јужнословенском значењу породичне задруге.

Имајући у виду истакнуте моменте, постоји могућност да су *епибалонти*, као чланови четвртог законског наследног реда, даљи робаци, било са очеве или мајчине стране, који су за живота де *суиса* живели са њим у истој „кући”, односно у заједници живота, имовине и рада. Они су позивани на наслеђивање имовине и очување породице после деце, браће и сестара де *суиса* и њихових потомака. То је круг људи који би пре доношења Законика „наслеђивали” по старом обичајном праву, које је очигледно још увек познато. Агнатске обичајне норме патријархалне породице су са развојем приватне својине и цепањем великих породица, уступиле у великој мери новим, когнатским схватањима о блискости сродства, али нису могле сасвим нестати. Ова појава ни раном Риму није непозната.⁽⁶⁷⁾ Когнатска схватања, као једна од новина које доноси Законик, долазе до изражаја у прва три законска наследна реда, док се у четвртном задржавају стари резони и схватања.

Оваква концепција решава и проблем поделе наслеђене имовине међу епибалонтима (то питање алтернативне теорије не успевају да реше на задовољавајући начин). Наиме, сматрамо да је неразвијеном гортинском друштву страни изграђивање прецизног механизма за такву поделу. Даљи робаци, који су заједно живели и привређивали са де *суисом*, вероватно су настављали живот и култ породице, њене имовинскоправне односе и коришћење клера без деобе, у заједници, с обзи-

⁽⁶⁵⁾ Слични процеси су карактеристични за рани Рим, в. Стојчевић, Д., *Gens, consortium, familia*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 1966/1, 267.

⁽⁶⁶⁾ Термин „woikia” је у тесној етимолошкој вези са „woikeus” — војкеј, што је гортински назив за зависног становника-роба. Код Хомера „oikeus” је роб који улази у породицу „oikia” (Одисеја XVI 1—4; XVII 531; 755). Такав је и раноримски етимолошки и садржински однос појмова „familia” и „famulus”. Аристотел пише да „oikia” представља велику породицу која се састоји из два дела, од робова и слободних (Политика 1255 б). Стога је вероватно да „oikia” односно дорски „woikia” има и значење велике патријархалне породице.

⁽⁶⁷⁾ У римском наследном праву периода Републике могу се наћи одблесци агнатских схватања. Чланове другог наследног реда Римљани називају „legitimi” — „законски наследници”, тј. они који су по старом закону били наследници. Свима је и у то време било познато да су упитању браћа де *суиса*, они са којима је он живео у заједници док је његов *pater familias* био жив. В. Стојчевић, Д., Римско приватно право, 149. Чини се да је логика термина епибалонти у нечему слична са римским „legitimi”.

ром да су као чланови заједнице и сами већ користили ту имовину. Да су они „наслеђивали“ на специфичан начин у четвртном наследном реду, као да потврђује и сам текст Кодекса. Док за прва три наследна реда формула којом се установљава право на наслеђе гласи „нека добију имовину“, у четвртном, за епибалонте, законодавац ту формулу мења у „нека је се приме“,⁽⁶⁸⁾ што свакако није учињено само ради лепоте стила, већ због што се у правном основу позивања на наслеђе нешто мења. Могуће је да ту долази до изражаја манифестација старог схватања да они који заједно живе и раде и сами имају извесна овлашћења према имовини, те је на нешто другачији начин „наслеђују“ од чланова прва три законска наследна реда, највероватније настављајући и даље живот у заједници.

V

У тражењу одговора на нека спорна питања из историје раног грчког гортинског права (установе епиклере, кадестан, епибалонтес), дошли смо до закључка да ови појмови добијају целовито објашњење ако се посматрају у функцији реликата старих племенских обичаја агнатских схватања и постојања патријархалне породице.

Мада већина аутора у раној Грчкој породичну задругу и не примећују (осим код Хомера), неки извори доказују њену егзистенцију, додуше најчешће у виду остатака старих схватања о заједници живота, имовине и рада. Међутим, гортинско право даје могућност да се закључи да су у време доношења Закона, у конзервативној аристократској средини, још увек постојале породичне задруге, а не само њихови реликти. Материјални основ њиховог дугог задржавања у аристократским круговима био је везан за специфичан вид родовско-породичне експлоатације клерова, а присуство колективистичког духа у породичном животу морало је такође утицати надуготрајније задржавање заједнице живота, имовине и рада.

Из сличних разлога се дешавало да и у Спарти браћа често настављају да живе заједно на неподељеном имању после смрти оца, тврди Полибије.⁽⁶⁹⁾ Но, нагли продор приватне својине и робноновчаних односа у грчким полисима, рано је условио брз распад патријархалних породица и непосредан прелазак на индивидуалну когнатску породицу, што разликује еволуцију гортинске и раногрчке породице од римске.⁽⁷⁰⁾ То је допринело да се, поготово у развијенијим срединама, брже напусте агнатска сродничка схватања. Па ипак, чак и у најразвијенијим полисима, каква је Атина у V и IV веку пре н.е., дешава се да велика породица постоји: Демостен о томе несумњиво сведочи, јер говори о посто-

⁽⁶⁸⁾ За прве три групе наследника употребљена је синтагма „toutos eken ta kremata“, в. ГЗ V 12 — 13, 16 — 17, 21 — 22, а за епибалонте „toutos anallethtai“, в. ГЗ V 22 — 25. Упор. лат. „famillam habento“.

⁽⁶⁹⁾ Polybius, XII b, Polybil Historiae, I—IV, ed. D. Dindorf, retract. Th. Bütnner-Wobst. Lipsiae 1893 — 1905.

⁽⁷⁰⁾ Динамика општег друштвеног развоја у Грчкој, довела је до појаве све израженијег индивидуализма у привредном животу. Услови економског живота нужно су захтевали еманципацију одраслих синова, који би се могли посветити трговини и другим облицима привређивања, заснивајући своје самостално домаћинство и породицу. Спорији развој производних снага и односа довео је у Рим до пепања породичних задруга, али на агнатске фамилије синова, које нису биле независне, већ под снажном влашћу pater familiasa. Упор. Westrup, C. W., цит. дело, II, 21.

јању посебне тужбе за развргнуће те заједнице, *dike eis dateton haire-sin*.⁽⁷¹⁾ У заосталијим и конзервативним крајевима, пак, процес, продирања приватне својине је спорији, те је вероватно да се и патријархалне породице задржавају дуже. Чињеница да у Гортини још нема ни такве тужбе, већ да Законик тек уводи рудиментарно процесно средство које олакшава развргнуће, поткрепује став да је ту патријархална породица још увек жива, мада је већ и преживела.⁽⁷²⁾

Тај облик породичног живота, дакле, не само да је у раној Грчкој постојао (наравно, у неразвијеним, конзервативним срединама у већој мери), нег су се агнатска схватања о средству која су за њега карактеристична задржала у виду реликата и касније (нпр. установа епиклере), када су велике патријархалне породице постепено уступиле место индивидуалним когнатским породицама.

mr. Сима Аврамовић

SUMMARY OF THE PAPER „EPICLER”, „CADESTA”, AND „EPIBALONT” — CONTROVERSIAL INSTITUTIONS OF THE EARLY GREEK GORTYN LAW”

The Early Greek hereditary law contains many institutions of law which are both ambiguous and unclear, but which could partially shed light on the Crete Gortyn Law Code.

The institution of the daughter-heiress, „epcleros”, points to the fact that it was widespread for the daughter to be a conditional heiress of her father where there were no sons, but with the obligation to be wed to her uncle or cousin, or if there were not any, to a member of her „fila”. The Gortyn Law provides for the sacrifice of marital autonomy of will and the principle of egzogamy of the property interests of the aristocratic families, the religious character of that institution and its connection with the „agnate patriarchic family” — joint family.

The concept of „cadestai” always emerges within the context of maintaining, enlarging or reducing the number of members, that is, the working force of the wider family community. Contrary to the points of view of Gernet and Willett, „cadestai” are not the mother’s brothers and do not have to be blood relatives, since it is a question of a category of agnate relationship.

The efmological analysis of the „epibalontes” reveals that it is a case of mere terminus techicus in Gortyn Law. „Epbalontes”, as the members of the fourth hereditary line in the Gortyn Law Code, were the agnate relatives of the „de cuius”, who lived with him in the same house during his lifetime, constituting the so-called community of life, property and work (labour).

Although most of the authors in Early Greece do not recognise the extended family clan, it had at least left traces in Gortyn Law. That form of the community of life, property and work (labour) existed in Greek Law, where the agnate relationship conceptions lingered in the form of relics and later, when the patriarchic family withdrew to make room for the individual cognate family.

⁽⁷¹⁾ Démosthène, Contre Léochares, 384; Four Phormion, 377. В. и Beauchet, L., цит. дело, III, 63.

⁽⁷²⁾ ГЗ V 28 — 34. И у раном Риму, мада Закон XII таблица уводи могућност развргнућа конзорцијума тужбом *actio familiae erciscundae*, он је постојао још извесно време упоредо са преовлађујућом агнатском фамилијом. Чак се сретао и у каснијим вековима Републике, Gellius, I, 9, 12, A. Gellii Nocturn Atticarum libri XX, ed. C. Hosius, Lipsiae 1903.